

**MOMENT COMEMORATIV:
500 DE ANI DE LA TRECEREA LA DOMNUL
A SFÂNTULUI VOIEVOD NEAGOE BASARAB**

Marina Violeta CONSTANTINESCU¹

**COMMEMORATIVE MOMENT:
500 YEARS FROM THE TRANSITION TO THE LORD
OF THE HOLY VOIEVODE NEAGOE BASARAB**

ABSTRACT

We commemorate 500 years since the voivode Neagoe Basarab's death, whose reign, between 1512-1521, opens a troubled century of battles across the continent. Europe is under the threat of the Crescent and the Romanian Countries are experiencing a period of political instability, of accentuating the Ottoman oppression, of increasing the obligations towards the Gate. Internally, the Romanian society is in a period of transition, of maturing the feudal regime and of increasing the oriental influence.

The Christian prince Neagoe Basarab was a founder and protector of the arts, a promoter of european values, remaining in the memory of his descendants by his contribution to the restoration of Curtea de Argeş Monastery, the first metropolis of Muntenia (1359), by printing a Bible in slavonic and by his political will „The teachings of Neagoe Basarab to his son Theodosius”, a literary, civic-moral, deeply Christian work, but including advices from different fields such as: diplomacy, administration, military strategy, law etc.

Due to his balanced policy and generosity to all of Eastern Christianity, Neagoe Basarab was considered the last byzantine monarch on the North Danube.

Keywords: anniversary, Neagoe Basarab, Curtea de Argeş Monastery, „The teachings of Neagoe Basarab to his son Theodosius”.

Neagoe Basarab – monarh bizantin. Se împlinesc în acest an 500 de ani de la moartea domnitorului Neagoe Basarab (1512-1521). A fost un domn drept, iubitor de cultură, ctitor de biserici și mănăstiri, mare diplomat, care ne-a lăsat moștenire „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie” – un adevărat program politic.

Domnia lui a fost „o eră de împăciuire și liniște în țară, de largă oblăduire a creștinătății din Răsăritul musulman, de princiară dărnicie până în cele mai îndepărtate unghiuri ale ortodoxiei”².

Neagoe Basarab are o descendență aleasă: tatăl său era din neamul Basarabilor, iar mama aparținea familiei boierilor Craiovești. A avut încă trei frați, crescuți la fel ca și el în respectul pentru tradiția ortodoxă.

Școala a făcut-o în mănăstirea Bistrița Vâlcii, sub tutela patriarhului Nifon al Constantinopolului, chemat în 1502 în țară, de voievodul Radu cel Mare, pentru a

¹ Profesor, doctorand în istorie, Liceul Teoretic „Ioan Petruș”, Otopeni;
e-mail: violeta.constantinescu@ploutos.ro.

² Nicolae Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, București, Editura Minerva, 1980, p. 144.

reorganiza și întări viața bisericească de la noi. Între Radu cel Mare și Nifon au intervenit o seamă de neînțelegeri care au dus în final la exilul patriarhului.

Mai târziu, când a ajuns domn, Neagoe Basarab s-a ocupat de reabilitarea și canonizarea patriarhului Nifon, ale cărui moaște le-a adus la Biserica de la Curtea de Argeș, sediu al Mitropoliei din Țara Românească începând cu 1359, refăcut însă și restaurat, cu gust și osteneală, de domnitor, în 1517.

A încercat, după moartea atât a lui Radu cel Mare, cât și a lui Nifon, să împace abordările lor antagoniste, să stingă conflictul dintre ei într-o iertare creștinească, venită, e adevărat, prea târziu pentru protagoniști, dar utilă ca lecție pentru urmașii lor.

Tot în timpul domniei sale, a fost scrisă lucrarea „Viața Sfântului Nifon”, de către Gavrilă Protul. Detaliile despre mulțimea binefacerilor și strălucirea domnitorului Neagoe Basarab îl fac pe istoricul literar Nicolae Cartoian să se întrebe dacă intenția a fost de a preamări viața lui Nifon sau de a face o prezentare a reușitelor domniei lui Neagoe Basarab.

„Prin structura ei, «Viața patriarhului Nifon» nu este numai o biografie cu caracter legendar a sfântului, ci este în același timp și o cronică internă a țării, scrisă la curte și menită să înfățișeze într-o lumină de apoteoză domnia și personalitatea lui Neagoe Basarab, în înfățișarea de protector al întregii creștinătății ortodoxe”³.

Secolul al XVI-lea: Europa sub amenințarea otomană. Pentru a înțelege importanța domniei lui Neagoe Basarab trebuie să facem o incursiune în frământatul secol al XVI-lea, să analizăm contextul geo-politic și istoric al Europei orientale, dar și schimbările interne din Țara Românească.

Pe plan intern, este secolul care debutează cu moartea lui Ștefan cel Mare și se încheie cu realizarea, pentru prima dată, sub conducerea lui Mihai Viteazul, a visului nostru de unire.

Anii 1500 sunt marcați de confruntări între domn și elita politică, între planurile de cruciadă și resemnarea românilor în fața dominației otomane. Secolul al XVI-lea este un secol de tranziție spre un feudalism dezvoltat. În aceeași măsură, observăm și o trecere de la influența occidentală la cea orientală în instituții, în modă și în modul de viață. Avem și câțiva domnitori care au trecut la religia islamică. Sunt cazuri izolate, dar arată cât de mari erau presiunile și putem astfel să apreciem efortul domnitorului Neagoe Basarab.

Spațiul românesc se află în acest secol în „Casa Păcii”, cum numea Imperiul Otoman teritoriile autonome aflate sub tutela sa (situație în care erau și Țările Române). „Casa Păcii” se afla între „Casa Războiului” și „Casa Islamului”. Era o zonă intermediară care urma, conform politicii expansioniste a Imperiului Otoman, să intre, într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat, în componența imperiului.

Agravarea dominației otomane în Moldova și Țara Românească, precum și intrarea Transilvaniei sub suzeranitate otomană, au fost determinate de următoarele evenimente:

- 1520-1566 – domnia lui Soleiman Magnificul, reprezentând apogeul puterii turcești; asupra Țărilor Române plutește pericolul transformării lor în pașalâcuri

³ *Ibidem*, p. 145.

(Tighina devine Bender în 1538, Brăila în 1542 și Banatul în 1552 – sunt primele pașalâcuri de pe pământul nostru).

- 1521 – cucerirea Belgradului. Balcaniul intră sub stăpânire otomană.

„În noul cadru geostrategic, profitând de minoratul lui Teodosie, fiul lui Neagoe Basarab, begul de Vidin, Mehmed, încearcă și izbutește – pentru foarte puțin timp – luarea în stăpânire a Țării Românești și trecerea ei sub administrație otomană”. Abia Radu de la Afumați va da replica turcilor, ceea ce îl va face pe N. Iorga să îl numească „Domnul răzbunării creștine și al mândriei românești”⁴.

- 1526 – bătălia de la Mohacs și instituirea pașalâcului de la Buda;

- 1541 – aduce Transilvania ca principat autonom sub suzeranitate otomană.

Aceeași suzeranitate se instituie și asupra Țării Românești, mai rapid și mai puternic, dar mai lent și mai atenuat în Moldova⁵.

Autonomia Țărilor Române este similară celei din Dubrovnik (Ragusa) și din Hanatul Crimeii. Autonomia consfințează faptul că voievodul e pământean, creștin și aparține familiei domnitoare. Se păstrau instituțiile politice, administrative și militare, judecătorești și ecleziastice. Domnul era ales de boieri și confirmat de sultan (în Transilvania, principele era ales de Dietă).

Țările Române plătesc „haraciul” în schimbul păstrării autonomiei. Acesta cunoaște o curbă ascendentă în secolul al XVI-lea, determinată de înăsprirea obligațiilor materiale și de criza monetară din Imperiul Otoman⁶.

Importanței strategice a spațiului românesc i se adaugă însemnătatea economică – furnizor de hrană, în special de cereale, pentru Poartă. Țările Române erau, alături de Egipt, cele care acopereau necesarul de grâne pentru Imperiul Otoman. Printre obligații intra și asigurarea de lemne pentru corăbiile turcești, oi, miere etc.

Pe plan extern, obligația domnilor era de a se supune politicii externe otomane, care fructifica la maxim poziția strategică a Țărilor Române, dar și statutul lor de zonă-tampon între imperiile vremii, ceea ce a făcut ca diplomația domnilor români să fie importantă în confruntarea de interese din sud-estul și centrul european.

Societatea românească în secolul al XVI-lea. Domeniul feudal sau seniorial este elementul fundamental al economiei românești în această perioadă. Se observă un transfer de proprietate de la țărani către boieri și către biserică. Exproprierea și fiscalitatea apăsătoare duc la pauperizarea populației rurale.

Pe plan cultural, remarcăm desprinderea treptată de Europa occidentală și îndreptarea societății românești spre lumea osmano-orientală. Orientalizarea culturii noastre este ilustrată de schimbarea stilului de viață, a obiceiurilor gastronomice, modei, arhitecturii și a mentalităților în cadrul elitelor politice și economice. Marea masă a poporului continuă să păstreze nealterată zestrea culturală moștenită din străbuni.

Orientarea religioasă rămâne cea creștină de rit ortodox, dar au existat și convertiri la islamism – e adevărat, cazuri foarte rare. De exemplu, Iliș Răreș (1551)

⁴ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010, p. 116.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Criza monetară este agravată de decalajul dintre anul cronologic și cel fiscal în spațiul otoman.

devine pașa de Silistra, Mihnea al II-lea (1591) este promovat bei de Nicopole, iar ambii s-au numit după convertire Mehmed.

În concluzie, secolul al XVI-lea este o epocă de tranziție și de mare instabilitate politică⁷, marcată de personalități de la „monarhul bizantin” Neagoe Basarab la „adevărați cavaleri renascentiști” ca Petru Rareș, Petru Cercel, Mihai Viteazul, dar și de aventurieri ca Despot Vodă sau de domni cruzi ca Mircea Ciobanu, a cărui politică era „tăierea boierilor”⁸.

Începutul de veac stă sub semnul domniei lui Neagoe Basarab – ctitorul.

Exemplul începutului de secol rămâne Neagoe Basarab, tipul monarhului bizantin. După tată din familia Basarabilor, iar după mamă aparținând familiei boierilor Craiovești, a domnit între 1512 și 1521. A rămas în memoria urmașilor ca un voievod credincios, iubitor de artă și cultură, un adevărat mecena al spațiului creștin ortodox, ctitor și patron spiritual la Muntele Athos, în țările din Orientul Apropiat unde existau comunități creștine, de la țările balcanice aflate sub stăpânire otomană până la Țările Române și Transilvania, care se bucurau de autonomie politică și religioasă.

Neagoe Basarab a fost, printre altele, ctitor al bisericii Curtea de Argeș, la a cărei sfințire a luat parte patriarhul ecumenic al Constantinopolului, Teolipt, la 17 august 1517. Cu acest prilej a fost canonizat⁹ Nifon, mitropolit al Țării Românești (1503-1505) – prima canonizare de pe pământul românesc.

În pictura votivă, Neagoe Basarab, ctitorul, este înfățișat oferind lăcașul ridicat, de fapt restaurat. Biserica de la Curtea de Argeș era sediul mitropoliei mai vechi – 1359, și e cunoscută ca Biserica episcopală sau Mănăstirea Curtea de Argeș, „ctitorită de Neagoe Basarab pe locul unei biserici mai vechi zidită de Vlad Dracul”¹⁰, consideră istoricul de artă Vasile Drăguț. Construită în întregime din piatră fățuită, cuprinde o bogată ornamentație cu motive orientale. Pictura originală, din timpul lui Neagoe Basarab, este realizată de zugravul¹¹ Dobromir. În pronaos sunt mormintele ctitorului și soției sale, Doamna Despina.

Tablourile votive se află pe partea de apus a naosului, în partea stângă cum privești spre altar. Ctitorul e prezentat, aproape întotdeauna, însoțit de familie, alături de sfinți protectori, de Maica Domnului sau de Dumnezeu. În tradiția răsăritului creștin, portretul era „o invitație la aducere-aminte, dar nu la o amintire a trecutului, ci, paradoxal, la una a viitorului. Portretul votiv este, într-un fel, o rememorare a eternității. Un portret de tradiție bizantină se constituie în primul rând – datorită vecinătăților pe care le întreține, pe pereții unei biserici, cu personajele sfinte și sacre ale istoriei mântuirii – ca expresie a nădejzii în învierea trupului”¹².

⁷ În secolul al XVI-lea au fost domni care au stat pe tron câteva săptămâni; un număr mare de domnitori se perindă la conducerea Țării Românești în acest secol.

⁸ Fl. Constantiniu, *op. cit.*, p. 120.

⁹ Trecut în rândul sfinților, după o atentă cercetare din partea Bisericii.

¹⁰ *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 119.

¹¹ Pictor bisericesc. Din smerenie, ei se numeau zugravi și nu își semnau lucrările. Unii au trecut în rândul sfinților, ca Sfântul Pafnutie Pârnu Zugravul.

¹² Daniel Barbu, *Bizanz contra Bizanz. Explorări în cultura politică românească*, București, Editura Nemira, 2001, p. 196.

Semnificația majoră a portretului este eshatologică și liturgică, urmărește rugăciunea comemorativă, dar și rugăciunea ritualică. Când creștinii îi vedeau pe voievozi alături de sfinți pe pereții bisericilor, treceau cu capetele descoperite, se închinau și îi pomeneau cu o rugăciune.

Tabloul votiv este și semnul justificativ al unei vocații istorice, conferite de actul de întemeiere. Cu macheta bisericii în mâini, ctitorul este îndreptățit să ia loc alături de sfinți. A construi o biserică sau o mănăstire însemna să participi la edificarea Bisericii – era un act de sorginte apostolică ale cărui merite se răsfrângeau asupra membrilor vii și morți ai familiei ctitorului.

Împlinirea acestei vocații specifice de ctitor conferea valoare funcției domnitoare. Între anii 1520-1522, domnul Neagoe Basarab și soția sa Despina refac din temelii biserica și ansamblul monahal de la Călimănești. Pisania săpată în piatră de deasupra ușii de la intrare spune că: „Această sfântă biserică făcut-o-am Io Neagoe Voevod și Doamna Despina, luna iulie 30, al V lea leat 7030(1522)”.

Neagoe Basarab a înălțat biserici și a făcut dani la Muntele Athos, mai ales la mănăstirea Cutlumuș – lavră¹³ a Țării Românești, ctitorie a lui Nicolae Alexandru (1352-1364) și Vladislav Vlaicu (1364-1377) –, a făcut dani¹⁴ către Patriarhia din Constantinopol, donații la Muntele Sinai, Ierusalim, la Meteora în Thesalia, fiind un adevărat promotor al principiilor creștin-ortodoxe și ocrotitor al artei sacre.

Monarhia de drept divin la noi e copiată după modelul bizantin: domnii sunt într-Unul Hristos Domnul – singuri stăpânitori, binecredincioși și cu mila lui Dumnezeu –, cum este menționat pe pisania Mănăstirii Vodița, datând din secolul al XIV-lea, Vlaicu Vodă.

Dintre darurile bogate făcute de Neagoe Basarab, remarcabil este chivotul dăruit mănăstirii Dionisiu de la Sfântul Munte, pentru a se păstra în el moaștele patriarhului Nifon, reorganizatorul bisericii muntene: „Chivotul în formă de biserică este de argint aurit, lucrat în filigran și împodobit cu pietre scumpe și email. Două rânduri de iconițe îi dau ocol în partea superioară. Pe dosul capacului e pictat chipul patriarhului Nifon, în stânga lui, într-o atitudine de închinare, de implorare parcă, e Neagoe însuși”¹⁵.

Relația domnilor cu biserica este una specială, ei au o relație personală și instituțională cu Dumnezeu și ocrotesc biserica creștin-ortodoxă. Domnul întărea alegerea mitropolitului, investit de patriarhia de la Constantinopol, prin „înmânarea cârjei”, ca semn văzut al puterii conducătoare. Mitropolitul, la rândul său, îl legitima pe domn prin ceremonia „ungerii”, realizată în catedrala mitropolitană. Domnii erau „unșii lui Dumnezeu” și erau dăruți cu autoritate din „mila lui Dumnezeu”.

*

Cărturar și dornic să răspândească în rândul poporului său credința ortodoxă, Neagoe Basarab a tipărit o Evanghelie în slavonă, în 1512.

¹³ Mănăstire mare în unele țări ortodoxe, unde chiliile sunt construite în felul caselor unui sat, la distanță unele de altele, cf. <https://www.crestinortodox.ro/dictionar-religios/lavra-85585.html>.

¹⁴ Daruri către Biserică.

¹⁵ Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, ediție îngrijită de Dinu C. Giurescu, București, Editura All, 2007, p. 472.

Printre contribuțiile sale literare se numără și „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie”, lucrare considerată de Constantin Noica „întâia mare carte a culturii românești”¹⁶.

Îndemnul lui, cuprins în „Învățături”, către „domni și biruitori țării acesteia (...) întâi să cinstiți sfintele icoane”¹⁷, reprezintă un adevărat testament politic către urmași, cărora le cere să respecte credința strămoșească. Ortodoxia se definește prin respectul pentru sfintele icoane.

Le cere viitorilor domni ca „în loc de pizmă și de pofte” să ofere supușilor dragoste și blândețe și oprire de la toate răutățile și smerenie”¹⁸. O valoare ortodoxă și creștină, în general, este smerenia, întoarcerea cu un ochi critic spre lăuntru nostru, înțelegere și iertare pentru cei din jur, recunoștință față de Dumnezeu.

Pe plan extern, recomandă o politică fără minciuni și viclenii. Să îi iubească pe vecini (conducătorii statelor vecine) ca pe ei înșiși, să nu plece urechea la bârfe, la vorbele ereticilor (necreștini). Să arate milă chiar și spre cei care au greșit – boieri trădători sau supuși neascultători: „Pe slugile tale, care-ți vor greși, nu le tăia pentru cuvintele oamenilor, nici îi băga în foc, ci iartă greșala (...) și îl învață, că doar s-ar întoarce” învățat bine, va deveni un supus credincios sau un boier aliat. Totuși, domnul recomandă și fermitate: „de nu se va întoarce, ești volnic să-l tai ca pe acel pom sterp”¹⁹.

Când își alege sfătuitoarii dintre boieri, să nu se îndrepte spre rude, le cere voievodul viitorilor conducători: „Cel ce vrea să fie Domn adevărat, nu se cade să aibă rudeni, ci numai slugi drepte”²⁰. Găsim un principiu modern la Neagoe Basarab, și anume promovarea pe merit: „Dumnezeu te-a ales să fii tuturor cu dreptate, nu numai celor de neam boieresc”. Ridicarea într-o funcție să se facă fără recomandări de la boieri, care poate au dat sau au primit mită, ci doar cercetând personal: „Să chemați omul acela înaintea voastră și să-l vedeți de va fi harnic și vrednic de acea cinste”²¹.

Domnul este înaltul judecător al Țării, ca urmare judecata să fie dreaptă: culege informații, întreabă părțile, „niciodată să nu te grăbești să judeci”. Mai presus de toate e judecata propriei conștiințe: „De vei fi măsurat cu măsură nedreaptă, vei fi și tu osândit de Dumnezeu la marea judecată, [a]colo unde sunt cumpenele cele drepte”²². De vei judeca cu dreptate, Domnul te va răsplăti și „te vei veseli în vecii vecilor”.

În diplomație, regulile sunt la fel de clare și se bazează pe bun-simț și pe respect: „Solii să fie tratați cu respect chiar dacă vin cu cuvinte aspre și de vrajbă, pentru că asta a fost porunca lor de la stăpâni. Cinstiți-i și pe cei cu vești rele, că așa

¹⁶ Fl. Constantiniu, *op. cit.*, p. 120.

¹⁷ *Învățăturile lui Neagoe Basarab voievod*, București, Fundația Culturală Regală Principele Carol, 1938, p. 9.

¹⁸ *Ibidem*, p. 16.

¹⁹ *Ibidem*, p. 58.

²⁰ *Ibidem*, p. 60.

²¹ *Ibidem*, p. 62.

²² *Ibidem*, p. 65.

se cade, să fie toți cinstiți de voi”²³. Rezultatul va fi neașteptat. Cei veniți cu amenințări și insulte vor fi îmbunați de atitudinea nobilă a domnitorului: solii vor fi recunoscători pentru respectul arătat și vor lăuda numele vostru, zice Neagoe Basarab, iar „**în această lume nu este altă avuție decât numele cel bun. Dacă îți pierzi renumele, avuția nu îți mai este de niciun folos** (s.n.)”.

Numele de bine nu se va uita niciodată, ci se va pomeni și după moarte”²⁴.

Ospitalitatea românească este și ea menționată ca un instrument de negociere diplomatică: solii să fie întâmpinați cu bucate alese și cu „băutură din destul”, toată lumea să îi primească în haine de sărbătoare. Precauție: totuși solul să fie găzduit în afara curții și departe de grădinile unde se plimbă domnul și se sfătuiește cu boierii, iar găzduirea să fie scurtă, de maxim 2-3 zile.

La final, domnul să își ia rămas-bun de la sol îmbrăcat în haine frumoase, înconjurat de sfetnici, dar în primul rând îmbrăcat în „dragostea și puterea lui Dumnezeu”²⁵.

Răspunsul la mesajul solului să fie cumpănit: nici bucurie, dar nici mânie să nu reiasă din răspuns, ci decentă și rezervă: „cuvântul e ca vântul, dacă iese din gură nici într-un chip nu îl mai poți opri și, măcar de te vei căi și ziua și noaptea, nimic nu va folosi”²⁶.

Un alt sfat îndeamnă la autocontrol: fața conducătorului să fie veselă și dacă veștile sunt rele.

Înainte de redactarea răspunsului să ceară sfatul boierilor bătrâni: „vă întreb pe dumneavoastră, boierii mei cei bătrâni”²⁷, pentru că și Domnul Iisus Hristos spune „amar [a]celuia ce se sfătuiește singur și pe altul nu întreabă”²⁸.

Găsim în rândurile de mai sus un alt principiu modern bazat pe metoda brainstorming: toate sfaturile și informațiile sunt bune – să nu spui în cuvintele tale „nu ne sunt de nicio treabă, că grăiși niște cuvinte în zadar” vreunui sfătuitor, ci toate cuvintele, ale tuturor, le primește a fi bune pentru cinstea voastră, pentru că toți sfetnicii și boierii fac sfaturile”²⁹. Din noianul de informații, să selecteze esența și să obțină varianta cea mai corectă pentru politica lui externă sau internă.

Neagoe Basarab recomandă discernământ și responsabilitate în luarea deciziilor bazate pe respectarea dreptului la opinie în cadrul Sfatului Domnesc.

Un alt sfat, vizează componența Sfatului Domnesc: „Apoi, domnitorul să selecteze cu grijă componența sfatului domnesc; dacă acesta nu e destoinic, vina cade doar pe umerii Domnului”.

Purtare ireproșabilă: cumpătare și la masa dată în cinstea solului, „căci vinul amestecă inima omului”³⁰.

²³ *Ibidem*, p. 67.

²⁴ *Ibidem*, p. 68.

²⁵ *Ibidem*, p. 69.

²⁶ *Ibidem*, p. 71.

²⁷ *Ibidem*, p. 72.

²⁸ *Ibidem*, p. 73.

²⁹ *Ibidem*, p. 74.

³⁰ *Ibidem*, p. 83.

Răspunsul va fi trimis cu un sol ales cu grijă, ca și darurile către conducătorul respectiv; acestea „să nu fie mai prejos de darurile primite de la acela, iar solul să fie înțelept”.

Patriotismul este o cerință de bază, între celelalte, pentru a fi un domn bun: „Mai presus de toate, nu vă părăsiți țara, este trai și hrană cu nevoie pribegia (...), nu fiți ca pasărea aceea ce se cheamă cuc, care își dă ouăle de le clocesc alte păsări și îi scot puii, ci fiți ca șoimul și vă păziți cuibul vostru”³¹.

E o perioadă grea din istoria noastră, în care luptele politice îi duc pe mulți domni în pribegie, departe de țara lor, iar Neagoe Basarab le recomandă acestora rămânerea în patrie și înfruntarea dușmanilor cu curaj: „De vor fi ei mulți, nimic să nu te înfricoșeze (...), că omului viteaz toți oamenii îi sunt într-ajutor, iar omului fricos toți oamenii îi sunt dușmani”³².

La război, să aibă grijă să nu cadă feciorii de boieri în robie, pentru că toți boierii și slugile lor vor merge după dâșii: „Pentru aceea, te învăț, fătul meu: feciorii și fetele și femeile boierilor și ale slugilor tale să fie mai îndărăt de oști”³³. În continuare, lucrarea oferă sfaturi de tactică și strategie militară.

Domnul trebuie să fie un bun administrator, econom și priceput în sporirea averii, atât a țării, cât și a celei personale. Grijă mare la avere, să o sporească, să o gestioneze corect, pentru a-și putea plăti slujitorii, că omul este ca porumbul: „unde sunt grăunțe mai multe acolo fuge”³⁴. Avuția ta să nu lipsească de lângă tine, pentru a-ți putea milui slugile, să le dai lefurile la timp – corectitudine.

Să se apere mereu de dușmani, având în preajmă „60 de voinici bărbați care să fie lângă domn să îi apere capul”. În vreme de război, să conducă fiind „de lătura oștilor”³⁵ – pentru a nu se expune inutil. Totuși, când simte că este cazul, să treacă în frunte, să încurajeze oastea.

De va birui, să nu se mândrească, să mulțumească lui Dumnezeu și să răsplătească pe cei care i-au fost alături, să despăgubească pe cei care și-au pierdut rudele în luptă. Aceștia „multă cinste să aibă la tine”³⁶, spunea Neagoe Basarab.

O selecție asupra membrilor curții și alungarea celor „răi”, pentru că, spune voievodul, „omul nebun și călcătorul de lege (...), unul ca acesta cetății val tocmește”³⁷.

În încheiere îl roagă pe fiul său Teodosie, de fapt pe toți urmașii săi domni, pentru că lucrarea este un manual de conducere politică: „Fiule, păzește legile părintelui tău și nu lepăda învățăturile maicii tale” – respectiv religia, tradiția și istoria neamului.

Lucrarea, cu o profundă încărcătură morală – un adevărat cod etic creștin –, a fost plagiată în timpul lui Ivan cel Groaznic (1530-1584), primul cneaz moscovit care s-a numit țar, adică urmaș al cezarilor, împăraților romani.

³¹ *Ibidem*, p. 108.

³² *Ibidem*, p. 115.

³³ *Ibidem*, p. 116.

³⁴ *Ibidem*, p. 121.

³⁵ *Ibidem*, p. 123.

³⁶ *Ibidem*, p. 124.

³⁷ *Ibidem*, p. 130.

Falsul este realizat de către Teodor Mamalochos, ambasadorul țarului Ivan cel Groaznic la Constantinopol, cu scopul de a obține pentru acesta titlul de basileu creștin, demonstrându-i Patriarhului calitățile morale și capacitatea de bun conducător ale țarului. Pentru obținerea acestei recunoașteri, ambasadorul T. Mamalochos a plagiat lucrarea voievodului Neagoe Basarab, fără însă a șterge din text, din grabă sau neglijență, numele autorului Neagoe, al fiului lui, Teodosie, al mamei domnitorului, Neaga, și a fiicelor lui, Stana, Roxana și Anghelina.

În 1988, un cercetător italian, Santo Luca, descoperă documentele la Constantinopol, fără a le acorda prea mare importanță. Studiul atent al plagiatului a fost realizat mai târziu de Ion Dumitriu-Snagov³⁸, care redă domnitorului nostru meritul acestei magistrale lucrări.

„Prin activitatea sa de ctitor și patron al culturii și lumii ortodoxe, Neagoe Basarab se înfățișează ca un continuator al basileilor bizantini, preocupat să sprijine biserica ortodoxă, ajunsă sub stăpânire otomană”³⁹.

Acum 500 de ani, la 15 septembrie 1521, a încetat din viață domnitorul, canonizat și prăznuit la 26 septembrie, numit de B.P. Hașdeu „Marc Aureliu al Țării Românești, principe, artist și filosof”, iar de N. Iorga „domn cu apucături împărătești”⁴⁰.

³⁸ <https://jurnaluldearges.ro/15-septembrie-1521-a--din-viata-neagoe-basarab-ctitorul-complexului-monahal-si-al-bisericii-monument-din-curtea-de-arges-1517-145034/> (accesat: 26.09.2021).

³⁹ Fl. Constantiniu, *op. cit.*, p. 121.

⁴⁰ <https://jurnaluldearges.ro/15-septembrie-1521-a-inctat-din-viata-neagoe-basarab-ctitorul-complexului-monahal-si-al-bisericii-monument-din-curtea-de-arges-1517-145034/> (accesat: 26.09.2021).